

Յուն. 6-ին ծննդեան և Մկրտութեան օրը վանքի մայր եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագից յետոյ որ մատոյց Գեր. Գէորգ արքեպիսկոպոսը, Հայոց հոգեւորականութիւնը հանդիսաւոր թափօրով որի զլուին էր անցել Վեհափառ Աթուրիկոսը՝ զիմեց դէպի Կուր գետի վերայ բազմամ «Յորդանան» ուր և կատարուեցաւ Զրօրհնեաց հանգէսը: Թիֆլիսի տաճնեակ հազարաւոր բնակիչները հաւաքուած էին գետի երկու ափերում: Միջոյնէն կամրջից ներքե և վերեւ, Հայոց և Ռուսաց Յորդանանի շուրջը: Նորին Ս. Օծութեան ներկայութիւնը որ շնայելով իւր ակարութեան ամենայն սիրով հաճել էր մասնակցել հանդիսին առանձին իմն շուք էր տալիս նորան որ ինչպէս յայտնի է ոչ մի տեղ այնպէս փառաւոր կերպով չէ կատարուում ինչպէս Թիֆլիսում: Խաչը ջրից հանեց Թիֆլիսի քաղաքապետ Պ. Գ. Նւանդուլեանցը: Հանգէսը վերջանալուց յետոյ Վեհաբանում ըստ սովորականին նախաճաշ էր պատրաստուած տօնը շնորհաւորողների համար:

Յունուարի 13-ին երեկոյեան ժամը 4-ին Նորին Վեհափառութիւնը շրջապատուած հոգեւորականներով և երգեցիկ խմբով իջաւ վեհարանից վանքի մայր եկեղեցին և Յովհաննէս Մկրտչի նախատօնակին ներկայ եղաւ:

Նորին Ս. Օծութեան Անուանակոչութեան օրը, յուն. 14-ին վանքի մայր եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ մատուցուեցաւ և Վեհափառ Հայրապետը մի հակիրճ քարոզ խօսեց: Եկեղեցական հանգէսը վերջանալուց յետոյ Նորին Ս. Օծութիւնը բազմութիւն անձանց շնորհաւորութիւններն ընդունեց. այցելեցին ի միջի ալոյց Թիֆլիսի կոմսնդանտ գեն. մայոր Ռիչարդը, ոստիկանապետ պ. Մաստիցկին, ամբողջ հոգեւորական գասը, Թիֆլիսի քաղաքապետ պ. Գ. Նւանդուլեանցը, Ներսիսեան զպրոցի հոգաբարձուներն և ուսուցիչները և այնչ Նոյն օրը Մեակիսի բանտի բանտարկեալներին ճաշ տրուեցաւ Վեհափառ Հայրապետի հաշուին, որ դորա համար 100 ռ. էր նուիրել՝ այդ բանտի Հայոց եկեղեցու մէջ դանուսդ Ս. Շուշանիկի դամբարանին ուխտի կրած ժամանակ:

ՄԵՏԵՆԱԳԵՐԱՆ ՄԵՅՐ ԱԹՈՌՈՅ.

Մայր Աթոռի մատենադարանի համար շնորհակալութեամբ ստացել ենք՝

1. «Արրազան պատարագամատոյցք Հայոց» ի Հ. Յովսէփայ Վ. Գաթրճեան, Հրատ. ի Հ. Յակոբոս Վ. Տաշեան, Վ. ինննա. 1897. Պ. Յովսէփ Չարապաշեանից:
 2. Մկրտիչ Էմինի երկասիրութիւնները Հայոց լեզուի, գրականութեան և պատմութեան մասին (1840—1855 թ.), Մոսկուա. 1898:— Լագարեան մեմարանի Տեղադրիկից:
 3. Յովհաննէս Մալխասեան— Հերոս Մոլոտ 1. Թիֆլիս 1898. Հեղինակից:
 4. Ոսկի բարեկամ: Է. ի. թէրտ — Երազագիրք. Բ. տպ.
- Գրիգոր քահանայ Մանգալունց,
Մատենադարանայէս՝

Գ. Վ. Յովսէփեան.

Հասցէն Въ Монастырскую Библиотеку. Эчмιάзинъ.

Տ Ա Ճ Կ Ա Հ Ա Յ Ք .

Ս. Պատրիարք Հայրը զրեց գաւառային առաջնորդարաններուն, որ իրենց վիճակին մէջ զրտնուած օտար որբանոցներու որբերը յառաջիկայ Ծննդեան տօներուն առթիւ եկեղեցի բերուելու և խոստովանութեան ու Ս. Հաղորդութեան մասնակցի ընել տալու համար ամէն հոգածութիւն ի գործ դնեն:

— Մարաշէն կը գրեն Պատրիարքարան լմէ տեղւոյն որբանոցի որբերուն թիւը 80 ի բարձրացած է. Պատրիարքարանէ զրկուած նպաստին համար շնորհակալութիւն կը յայտնեն, և որբերուն համար զպրոցական գասադիրք կը խնդրեն. Ս. Պատրիարք Հայրը յանձնարարեց նորակազմ Գրեանկան յանձնաժողովին որ առաջին առթիւ Մարաշի որբանոցէն ուղուած զիբերը զրկուին:

— Մուշի Խոսովիակականեր ու բողոքականներ. — Մշոյ մէջ ընդամենը կան 30—40 կաթողիկ ընտանիքներ, որոնք ինչպէս կը կարծուի, 1—1½ դար առաջ դատուած են եղբր Մայրենի եկեղեցիէն: Ունին իրենց յատուկ եկեղեցի մը, հիմնարկուած 1888-ին, Եկեղեցւոյ զիմաց, նոյն փողոցին մէջ:

ունին գեղեցիկ Առաջնորդարան մըն ալ միակ նոր շէնքը Մուշի մէջ զոր հիմնել տուած է 1886 ին Տ. Ճամճեան Գերապայճաորը:

Անգրոնէն գուրս ու գաշտին մէջ հայարնակ երեք գիւղեր ևս կաթսիկ եկեղեցւոյն կը պատկանին որոնք են՝ Նորշէն 300—350 տնուոր, Առինջ՝ 200 և Օղունք՝ 60—70: Ասոնց հոգևոր մատակարարութիւնը կը կատարեն Ահեստիկի Ս. Ազարու վանքի մէջ ուսում ստացած շորս քահանայ—վարդապետներ:

Այս գիւղացիներն ալ աւանդութեան մը համաձայն, Մշոյ ս. Առաքելոց վանքի որոյ թեման են եղեր՝ նուիրակ վարդապետին ու վանահօր հետ կրօնական վեճի մը պատճառաւ որոնց յիշեալ եկեղեցականները տեղի տուած են եղեր ստիպուել են զիմել հոսովմեական դաւանութեան, հաղիւ երկու դար առաջ, որմէ անդին սոյն դաւանութեան յարողներ երբեք չեն գտնուած Մշոյ ս. Կարապետի թեմերու մէջ, ինչպէս հիմայ ևս, նշանակուածներէ զատ, ուրիշներ չկան:

Մեր կաթողիկ ազգայինները կեդրոնին ու գիւղերու մէջ ունին 2—3 նախնական վարժարաններ, որոնց կրթական վիճակը տակաւին նախանձելի բլլալէ հետի է:

Մշոյ կաթողիկ առաջնորդութիւնը կը տարածուի Պիմլիսի և Աանայ կուսակալութեանց ներքե գտնուած բոլոր կաթողիկ Հայերու վրայ, եթէ այսուհետև Աանը առանձին թեմ մը չկազմէ:

Հայ քողոսականներ հոս հազիւ 15—20 ընամիք կը կազմեն, անոնք ալ ունին սակայն բողոքականութեան հետեղներ, հայ կաթողիկներուն նման, ամփոփուած են միայն գաշտիս Մոկունք, Իերեքվանք և Հաւատուորիկ երեք գեղերու մէջ, ուր ունին ժողովարան և քարոզիչներ, որոնց պէտքերը ու թոշակը կը հոգացուին Պիմլիսի Ամերիկեան Միսիոնարներու կողմէ, որոնց հոգևոր հսկողութեան ներքե կը գտնուին:

Քաղքին մէջ, իբր կեդրոն՝ ունին մասնաւոր շէնք մը, որուն յարակից մասերուն մէջն է ժողովարանը, քարոզչի բնակութեան յարկերը և վարժարանը, ուր կը պաշտօնավարէ բողոքական օրիորդ մը 30—40-ի չափ ուսանողուհիներու միայն:

— Վայս. Իրատէ մը հրամայած է Մալիյէին 100 հազար զրշ. մեր Ս. Պատրիարքին տրամադրութեանը ներքե գնել, գաւառացի կարօտեալներուն բաշխելու համար, Ելեմտից տեսուչ Զօպանեան Միհրան էֆ. նախընթաց օր Մալիյէի պաշտօնատունը երթալով, թերհաշիւ ստացաւ 30.000 զրշ. զոր Ս. Պատրիարք Հայրը անմիջապէս զրկեց գաւառացի ամենէն աւելի կարօտեալներուն:

— Քղիի Խուփս գիւղէն դեկտեմբեր 5 թուականով կը գրեն մեզի թէ Առաջնորդական փոխանորդ Տ. Արիստակէս վարդապետ Խաչատուրեան

այդ գիւղը երթալով՝ բանալ տուեր է ազգ. վարժարանները, երեք կարող գաստուներ պաշտօնի կոչելով:

— Ս. Պատրիարք Հայրը երկու շրջաբերականներ զրկեց մայրաքաղաքիս եկեղեցիներուն մէջ կարգացուելու համար, Առաջինով՝ Ս. Բ. Սրբաղնութիւնը կը հրաւիրէ ժողովուրդը յառաջիկայ Ծննդեան տօնին առթիւ ընդհանուր կարօտեղաց համար շրջագայուելիք պնակներուն մասնակցել, երկրորդով՝ Ազգ. Հիւանդանոցի բազմազան պէտքերը շեշտելով, այդ հաստատութեան համար ալ հարկ եղած օգնութիւնը չը զանալ կը յորդորէ:

— Տիարպէրիի առաջն. Տեղապահ Տ. Եղեկիէ վարդապետ գրած է Ս. Պատրիարք Հօր թէ Պատրիարքարանի յանձնարարութեան համաձայն փութացեր է տեղւոյն Գերմանական և Ամերիկական որբանոցներու տնօրէններուն հետ բանակցել, որպէս զի որբերուն կրօնի ուսում աւանդուի և կիրակի ու տօն օրեր եկեղեցի տարուին անոնք: Գերմանական որբանոցի տնօրէն Մր. Պէշնիշնի հետ մեր բանակցութեան արդիւնքը, կը գրէ Տ. Եղեկիէ վարդապետ, շատ գոհացուցիչ եղաւ, վասն զի համակերպեցաւ մեր առաջարկութիւններուն և յայտնեց թէ ինք նոյն իսկ պատրաստ է որբերը ցերեկները ազգ. վարժարան զրկել, եթէ առաջնորդարանի կողմէ մղում տրուի բարեկարգ վիճակի մը վերանելու ազգ. վարժարանը, վասն զի ինքը տակաւին մասնաւոր դասընթացքներ չէ կազմած, իր բացած որբանոցին նպաստող ընկերութեան կողմէ այդ մասին հրահանգ ստացած ըլլալուն համար, ինք արտօնուած է միայն որբերը պատրաստել ցուրտէն և փրկել անօթութենէ: Գալով ամերիկեան որբանոցին, Տ. Եղեկիէ վարդապետ կը յայտնէ թէ տնօրէնը և ուսուցիչները ամէն միշտ ի գործ կը դնեն օտարացնելու համար որբերը իրենն մայրնի կրօնքէն և լեզուէն. ոչ եկեղեցի կը զրկեն և ոչ իսկ թոյլ կու տան որ այցելութեամբ կրօնի դասաւանդութիւնը ըլլայ: Մեր բրած գիտողութեան փոխարեն իրենց վերջին խօսքը կարօտանան. Առէք որբերը մեզմէ, եթէ մեր գործին պիտի խառնուիք:

— Ս. Երուսաղէմի լուսարարապետ Տ. Սահակ եպիսկ. Խապայեան Երուսաղէմի մատենադարանին մէջ գտնուած 3000-ի մօտ գրադիրներու ցուցակագրութիւնը պատրաստելու ձեռնարկեր է, իւրաքանչիւրին վրայ յատուկ ուսումնասիրութիւններ և բազմատոմարներ ընելով:

— Տ. Մուշէղ վարդապետ կը գրէ Պատրիարքարան թէ Ակնայ և Ապուշէի ազգայիններուն մէջ ծագած վեճը ըստ կարեւոր կարգադրած է և յաջողած է գաւառամիտութեան զիմողները վերագարձնել Մայրենի եկեղեցւոյ ծոցը:

— Բալուի Զեքուշի և Արղլնիի առաջնոր-

դական Տեղապահ Տ. Եղնիկ Ծ. Վ. Գալփաքճեան ինդրած էր Պատրիարքարանէն որ Բալուի մէջ բացուելիք որբանոցը Արդընի Բարձրահայեաց վանքին մէջ հաստատուի, սակայն Բալուցի ազգայիններուն զիմուսին վրայ՝ Պատրիարքարանէն յանձնարարուած էր որբանոցը հաստատել Բալուի Քաղցրահայեաց վանքին մէջ, Այս հրահանգին համեմատ, որբանոցին բացումը կատարուեր է արդէն:

— Ասկէ առաջ Պատրիարքարանի կողմէ եղած զիմուսի մը վրայ՝ գաւառաբնակ ազգայիններու զինուորական տրոց գանձումը կայսերական Իրատեով յետաձգուած էր երկու տարուան համար, Այդ պայմանաժամը լրանալու մօտ ըլլալով, բերկրութեամբ կիմանանք թէ Ս. Պատրիարք Հօր խնդրանքին վրայ՝ այս անգամ Վեհ. Սուլթանը բարեհաճած է հրամայել որ տարի մըն ալ յետաձգուի յիշեալ տրոց գանձումը. սոյն յետաձգման վերաբերեալ կայս. Իրատէն հաղորդած է Բ. Դրան, Կայսերական այս նոր շնորհը Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէ պիտի հետազոտուի Առաջնորդարաններուն:

— Վերջապէս Սըվազ ալ ունեցաւ իւր Ազգ. Որբանոցը՝ Առաջնորդ Սրբազան Հօր քանքերով, և Թոգատի վիճակէն և Սվազէն առնուած որբերու թիւը բարձրացաւ 180-ի. Քաղքիս ս. Սարգիս եկեղեցւոյն չըբփակին մէջ գտնուած Ներսիսեան վարժարանը յատկացուեցաւ Որբանոցին: Այժմ անդամէ բազկացած խնամակալութիւն մը կազմուեցաւ Առաջնորդարանի կողմէ՝ որոնք հիմակուհի մայր կաշխատին պայծառացնել և արգիւնաւորել հետզհետէ այս մարդասիրական գործը:

Ինչպէս յայտնի է, այս Որբանոցին համար Մոսկուայի բարեպաշտ ազգայիններու կողմէ Ազգ. Պատրիարքարանի տրամադրութեան տակ զրուած 20 ռուբլոյ ամսաթոշակը կայ միայն, որով հազիւ քառասուն որբ կրնան խնամուիլ, Խնդիր է թէ 180 որբերը ինչով և ինչպէս պիտի խնամուին, Սըվազի համար եթէ քիչ մը բարի կամեցողութիւն կենայ՝ նախանձիկի հաստատութիւն մը կրնանք ունենալ և օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել ամբողջ վիճակայիններուն, որոնք սիրայօժար տրամադիր են մասնակցելու միշտ այս որբախնամ գործին, Որբերու հագուստն ու ձերմակեղէնները և այլ յարակից պարագաները հոգացուեցան այն 300 ռուբլով, որ Վեհ. Սուլթանին կողմէ շնորհուած էր վիճակիս Առաջնորդ Սրբազան Հօր՝ Ազգ. Պատրիարքարանի միջոցաւ, ձերմակեղէնները տունները կարուեցան, ձախքները, կերակրիչներն ու կոշիկները ձրիարար պատրաստուեցան արհեստաւորներէ:

ԱՌՍՏՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱԳԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ *.

Սուչաւայի և շրջակայից մէջ դանուած հայերը հին ժամանակները դէպ ի Բոլոնիա և Նուրուպահան այլ երկիրներ դադրած հայերի մի հատուածն են, որոնք մինչև ցարդ իրենց Ազգային եկեղեցւոյն ջերմութեամբ մնացած են: Այդ դադրեալներու թիւն այդ կողմեր հաստատուելու իսկական թուականը որոշել զրեթէ անհնարին է, և այդ մասին Սուչաւայում դանուած միջոցիս իմ կատարած ամեն խուզարկութիւններ անհետեւեք մնացին, թէև Պուքովինայի անցեալով հետաքրքրուող ուսումնասէր օտարազգիք Հայերի այն կողմեր հաստատուիլը մինչև 13-րդ դարը կը համարեն, բայց այդ ամէնը հաւանականութիւնների վրայ միայն հիմնուած կարծիքներ են: Այսու ամենայնիւ առ այժմ կարելի է տեսլ թէ 15-րդ դարուն անպատճառ Սուչաւայի մէջ Հայեր հաստատուած էին վերջնական կերպով, քանի որ 16-րդ դարի սկիզբէն իրենց համար յատուկ կառուցուած եկեղեցիներ և վանքեր ունին: 16-րդ դարու սկիզբները եկեղեցի և վանք չինելու չափ ոյժ ունեցող մի դադրեալներու թիւն զրուելու համար անհրաժեշտ պէտք է հաւատալ թէ 15-րդ դարէն արդէն հայերը այնտեղ հաստատ բնակութիւն և որոշ մի համայնք կազմած պէտք է լինէին: Աւանդութիւնը Սուչաւայի հայութիւնը Անիի դադրեալներու թիւն մի հատուածը կը համարի, ինչ որ հաւանականութենէ հետ չէ, ի նկատի ունենալով իրենց չափազանց եկեղեցասիրութիւնն և Անիցիներու մոլութիւնն եղող բազմութիւն եկեղեցիներ ունենալու սովորութիւնն (այժմ մի միայն Սուչաւայի մէջ 4 եկեղեցիներ կան, իսկ տեղական աւանդութիւնը կհաւաստիացնէ թէ ժամանակին 11 եկեղեցիներ կան եղեր):

Սուչաւայի և Պուքովինայի ամբողջ նահանգին մէջ հինդ եկեղեցի կայ: Սուչաւայեաց կեդրոնական եկեղեցին կը համարուի Ս.

* Քաղաւած Աւստրոյ և Բուլղարոյ հայոց այցելու հովիւ Աթ. Արսէն վ. Վեհուհու Նորին Վեհափառութեան յրաժ յետկարգից:

